

EVA ȘIMON¹, UNGARIA

Cuvinte-cheie: femeie, minoritate, presă, comunism, propagandă, români în Ungaria.

Emanciparea româncei din Ungaria: de la țărăncă la tovarășă Cazul Anei Iuhas-Sava din Micherechi

Rezumat

Scrierea de față își propune o abordare etnologică a subiectului emancipării femeii românce în Ungaria comunistă și nu una feministă sau de ideologie de gen. Prin scrieri apărute în presa românească din Ungaria vom evidenția acele evenimente istorice, sociale și politice, care au influențat viața și rolul româncei din Ungaria în societatea comunistă. Încă din primele numere ale revistei *Libertatea Noastră*, publicație înființată în 1951, în orașul Jula/Gyula din Ungaria, s-a pus un mare accent pe scoaterea în evidență a rolului femeii românce, care într-un timp foarte scurt, în spiritul internaționalismului socialist și al proletcultismului, se va transforma din țărăncă în tovarășă. În paginile gazetei românești regăsim o seamă de articole dedicate luptei femeilor pentru pace, noilor tendințe de creștere și educare a copiilor, aspecte referitoare la rolul schimbat al femeii, precum și despre transformarea unei simple țărănci – Ana Sava, născută Iuhas, din Micherechi – în tovarășă și poetă, care elogiaza Partidul și conducătorii săi. La fel ca în toată presa comunistă, majoritatea acestor articole prezintă mai mult o realitate dorită și nu neapărat adevărată.

¹ Asist. univ. drd. la Catedra de Română a Facultății de Pedagogie de la Universitatea din Seghedin (Ungaria); redactor-șef la revista „Foaia românească” din Gyula.

Keywords: woman, minority, press, communism, propaganda, Romanians in Hungary.

Emancipation of the Romanian Woman in Hungary: From Peasant to Comrade. The Case of Ana Iuhas-Sava from Micherechi

Summary

The following text takes an ethnological approach to explore the topic of Romanian women's emancipation in communist Hungary, focusing on historical, social, and political events that influenced their roles in society. Rather than a feminist or gender-ideological perspective, we will analyze writings published in the Romanian press in Hungary to gain insight into the experiences of Romanian women living in the communist society. *Libertatea Noastră* magazine, founded in 1951 in the Hungarian town of Jula/Gyula, placed great emphasis on highlighting the role of Romanian women from its very first issue. In a short time, the Romanian woman transformed from a peasant to a comrade in the spirit of socialist internationalism and proletarianism. The Romanian gazette published numerous articles dedicated to women's struggle for peace, new trends in child rearing and education, and issues related to the changing role of women. One of the articles also mentioned the transformation of Ana Sava, a simple peasant born Iuhas from Micherechi, into a comrade and poet who praised the Party and its leaders. However, like most articles in the communist press, these articles often presented a desired reality that was not necessarily true.

Emanciparea româncei din Ungaria: de la țărancă la tovarășă Cazul Anei Iuhas-Sava din Micherechi

Reviste dedicate femeilor

În Ungaria, primele reviste dedicate femeilor au apărut deja de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar acestea au fost publicații sporadice și efemere. Editarea diferitelor ziare și reviste despre și pentru femei este în plină expansiune în Ungaria mai ales din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. La acea vreme exista o gamă extrem de largă de reviste de modă și de beletristică, care publicau adesea desene din lumea modei și scrieri literare preluate din presa din străinătate. Aceste ziare erau cumpărate în principal prin abonamente, astfel încât acestea au ajuns mai ales la doamnele și domnișoarele din aristocrație. În Pesta, prima revistă de modă și beletristică a apărut în anul 1833. Cea mai populară revistă din acele vremuri, cu peste 3500 de abonați, a fost *Nővilág*² (Lumea femeilor), care a apărut începând din 1857, iar în subtitlu se menționează: „Săptămânal pentru doamnele maghiare”.

Cea mai importantă revistă în limba română, apărută în capitala Ungariei începând din anul 1865, revista *Familia*³ a lui Iosif Vulcan, a fost timp de patru decenii nu doar un important mesager al culturii românești, prin care s-a luptat pentru unitatea culturală, cultivarea limbii și a conștiinței naționale române, dar a fost și o publicație care a avut ca scop ridicarea poporului prin cultură, incluzând aici și femeile, mamele, soțiile, ale căror educație și gust pentru frumos se putea forma, dezvolta prin presă. Prin conținutul materialelor publicate, revista *Familia* s-a situat „de partea emancipării femeilor în plan politic, profesional și cultural”⁴. Revista lui Iosif Vulcan acorda în paginile sale un spațiu considerabil problematicii familiei, punând accentul pe „modelarea imaginii femeii”, aceasta fiind surprinsă în diferite roluri, cum ar fi cel de „soție, mamă, educatoare, fată bătrână, femeie-cochetă sau apărătoare a spiritului național”⁵.

O rubrică foarte populară a fost încă din primul an de apariție a *Familiei* cea intitulată „Modele de lucruri femeiești”, și care prezenta modele de broderii, texte despre moda timpului, accesorii și ornamentații etc.⁶

Conform unor cercetări efectuate de etnologul Emilia Martin din Jula, revista *Familia*

² *Nővilág* (1857–1864). Sursa: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Novilag/>

³ *Familia* (1865–1880, Pesta) (1880–1906, Oradea), înființată și redactată de Iosif Vulcan.

⁴ Corneliu Crăciun, *Imaginea Europei în revista Familia (1865–1906)*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2005, p. 186.

⁵ Anamaria Macavei, *Imaginea femeii în presa transilvăneană. Studiu de caz „Familia” (1865–1900)*, În „Buletinul Cercurilor Științifice Studentești”, 17–18 (2011–2012), p. 110. (Disponibil online la: http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcsc_17-18/07_anamaria_macavei.pdf, accesat pe 20 februarie 2022).

⁶ *Ibidem*, p. 200.

avea abonați și printre românii din Ungaria, în primul rând preoții și învățătorii și familiile lor aveau acces la astfel de publicații.

Emanciparea româncei în Ungaria comunistă: de la țărancă la tovarășă

Între anii 1920 și 1950, în Ungaria nu a apărut nicio publicație în limba română. Odată cu pornirea în 15 ianuarie 1951 a gazetei *Libertatea Noastră*⁷, ca publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, a început să iasă în evidență și femeia româncă din Ungaria, în viața publică și culturală ea având în primul rând rolul de învățătoare, profesoară sau organizatoare de activități culturale la sate. Vom urmări în acest capitol procesul de emancipare a femeii românce în primii ani de la instaurarea comunismului în Ungaria, un proces care s-a bazat de cele mai multe ori însă pe măsuri luate și impuse de sus în jos.

Pentru comuniști, egalitatea dintre femei și bărbați era un punct obligatoriu pentru respectarea principiilor marxiste, conform cărora transformările economice și sociale vor produce emanciparea femeii⁸. Cu scopul de a crea o nouă societate și un nou om, comuniștii au considerat că „o cale de emancipare a femeii este munca. Femeile trebuiau să demonstreze semenilor lor că pot face aceleași lucruri pe care le pot face și bărbații, iar potrivit ideologiei marxiste, care evidențiază faptul că munca l-a creat pe om, putem afirma, în aceeași logică, și că tot munca o face pe femeie egala bărbatului și o eliberează din jugul servituții. În mod evident, era promovată ideea conform căreia o femeie care era diferită de bărbat, nu era egala lui, ci era egală doar dacă avea aceleași preocupări cu bărbatul.”⁹

Femeia a fost, încă din primele scrieri despre ideologia socialist-comunistă, o categorie ce trebuia emancipată, scoasă din „întunericul” în care a fost dusă și închisă de capitalism, iar tot acest proces trebuia asumat de comuniști, în primul rând pentru că egalitatea claselor era unul din principiile de bază ale doctrinei. În același timp, emanciparea femeii oferea acoperirea ideală pentru a condamna fostele regimuri conducătoare. În al treilea rând, egalitatea femeii cu bărbatul însemna și introducerea ei pe piața muncii, adică mână de lucru proaspătă, neexploatăată până atunci și dornică de afirmare, lucru care făcea industrializarea mult mai ușoară și mai rapid de realizat, iar neimplicarea lor ar fi intrat în contradicție cu principiile statului comunist, în care munca era un factor creator și eliberator.¹⁰

⁷ În istoria sa de peste șapte decenii, revista românilor din Ungaria și-a schimbat numele de mai multe ori: *Libertatea Noastră* (1951–1956), *Foaia Noastră* (1957–1991), *Noi* (1991–1998) și *Foaia românească* (din 1998 până azi).

⁸ Petruța Cîrdei, *Femeia comunistă între realitate, doctrină și propagandă*, Annals of the University of Bucharest / Political science series, 14(2), p. 76. (Disponibil la: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/38997/ssoar-annunivbuch-2012-2-petruța_cirdei-Femeia_comunista_intre_realitate_doctrina.pdf?sequence=1, accesat pe 10 martie 2022)

⁹ *Ibidem*, p. 77.

¹⁰ *Ibidem*, p. 79.

Primele „jurnaliste” române: două eleve de liceu

Revista *Libertatea Noastră* din 1951 surprinde cititorul încă de la primele sale numere prin faptul că marea majoritate a articolelor sunt nesemnate. De exemplu, în primul număr, pe lângă semnătura secretarului județean de partid (Francisc Keleti) și a secretarului general al Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Petru Pomuț, aflăm doar numele elevilor de la proaspăt înființatul liceu românesc, care publică la rubrica „Vocea Tineretului”: Lucian Magdu (viitorul medic și poet), Ioan Hotea și Ecaterina Papp. Numele acesteia din urmă, alături de cel al Margaretei Caciora, apare foarte des la diverse scrieri din revistă, făcându-ne curioși să aflăm cine sunt aceste două eleve, care semnează destul de des în ziar, făcând până și traduceri de articole, cum este de exemplu cel cu Gheorghe Dulău, tânărul învățător din Micherechi, despre însemnătatea apariției *Libertății Noastre*.¹¹

Cercetând cu atenție articolele, aflăm că în spatele celor două nume – Ecaterina Papp și Margareta Caciora – avem de-a face cu două eleve din anul I al liceului românesc, ambele originare din sătulețul Apateu din Bihorul ungiuresc. E adevărat că cele două fete de 15 ani erau foarte bune la învățătură, ambele au terminat mai târziu medicina, dar „nici pe departe nu știau așa bine românește ca să scrie și să traducă articole de ziar” – ne-a mărturisit o fostă colegă mai mare de liceu, Lucreția Purdi-Cioca¹², azi învățătoare în pensie, care susține că românii din comunele Bihorului ungiuresc încă de pe atunci erau foarte asimilați din punct de vedere lingvistic. Se poate pune deci justa întrebare: cine și, mai ales, de ce se ascundea în spatele numelor celor două fete? Conform celor susținute de Lucreția Purdi, mai mult ca sigur, aceste articole au fost scrise de preotul ortodox Dimitrie Sabău din Jula, cel care a fost și primul președinte al Uniunii Culturale, ales în 1948. Acesta însă a fost schimbat și retras în umbră, din motive ușor de înțeles, în foarte scurt timp. Parohia ortodoxă din Apateu a rămas vacantă după cel de-al Doilea Război Mondial, iar slujbele de acolo erau ținute de preotul Dimitrie Sabău¹³, care făcea naveta de la Jula, și care întreținea legături strânse cu familiile românești de acolo, inclusiv cu cele ale celor două fete bune la învățătură. Lucreția Purdi, fiica mai mică a cantorului ortodox din Otlaca-Pustă, își amintește cu nostalgie într-o convorbire realizată în primăvara anului 2022 despre acele vremuri de după anul 1948, când preoții ortodocși convingeau părinții din satele românești să-și trimită copiii la școala generală și la liceul românesc din Jula, unde aceștia urmau să fie cazați în nou-înființatul internat românesc. „În acele vremuri, când politica comunistă era tot mai puternică, preoții români nu puteau să publice la ziar. Dar în afară de câțiva pedagogi, cei mai mulți chiar veniți din România, cine știa atunci bine românește la noi? Doar preoții. Însă numele lor nu putea să apară nicăieri”, ne-a mărturisit Lucreția Purdi.

¹¹ Rocskár János, *Libertatea Noastră* (trad. Margareta Caciora), în *Libertatea Noastră*, 1 mai 1951, p. 3.

¹² Lucreția Purdi-Cioca, născută în 1935, la Otlaca-Pustă. Absolventă a primei promoții a Liceului Românesc din Jula. Învățătoare la școlile generale românești din Otlaca-Pustă, Bătania și Jula între 1954–1990.

¹³ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericesti ortodoxe române din Ungaria*, Jula, 2002, p. 31.

Și nici nu a apărut. Precum nu s-a scris în *Libertatea Noastră* dintre 1951–1956 absolut nimic nici despre viața bisericească sau înființarea, în 1946, a unei Eparhii pentru credincioșii ortodocși români din Ungaria.

Românce din Aletea și Jula, luptătoare pentru pace

Regimul totalitar le-a rezervat femeilor experiențe diferite, mai complexe și deseori mai traumatizante decât cele ale bărbaților. Suprapus modelului tradițional de organizare a societății în care responsabilitățile gospodărești, de creștere și de educare a copiilor reveneau aproape în totalitate femeii, modelul socio-politic egalitarist comunist nu făcea decât să sporească atribuțiile femeii impunându-i un triplu statut: soție-gospodină, „om al muncii socialiste” și „tovarășă de luptă”.

În afara câtorva scrieri despre viața școlară și activitățile culturale din satele românești, fiecare număr al *Libertății Noastre* este caracterizat de abundența agitației anti-imperialiste și de propaganda politică deschisă, în favoarea Uniunii Sovietice. Revista conține relativ puține fotografii. Pe români îi vedem mai ales dansând sau pornind în turnee culturale, în rest, majoritatea fotografiilor ilustrează realizări ale partidului comunist sau muncitori și țărani din țările lagărului socialist.

În numărul 4 din 1951, *Libertatea Noastră* notează: „Femeile luptă și muncesc pentru pace”, îndemnând și româncele din Ungaria să semneze Apelul pentru Pace. „«Uniți-vă pentru apărarea vieții» este azi lozinca ce merge din gură în gură, lozinca ce flutură pe buzele tuturor mamelor, tuturor femeilor cărora le este prea scumpă viața copiilor lor, pentru ca ele să înfrunte cu ură neîmpăcată uneltirile mârșave ale ațâțătorilor la un nou război. «Semnând pentru Pace, semnăm pentru viață» au răspuns Apelului sute de mii de mame, care sunt hotărâte de a nu mai îngădui un nou și sângeros măcel al omenirii. Muncitoare și sătence muncitoare, gospodine, membre ale organizației noastre, nu mai doresc ca copiii lor să piară în urma atacurilor aeriene, să devină orfani sau schilozi. Comitetele de Luptă pentru Pace, a căror sarcină principală este astăzi mobilizarea tuturor oamenilor cinstiți, pentru semnarea Apelului, au chemat să-și spună o răspicată împotriva războiului toate femeile cinstite care iubesc viața copiilor lor și urăsc de moarte războiul. Zeci și sute de mii de muncitoare, sătence muncitoare vor așterne pe file albe semnătura lor pentru Pace.”¹⁴

Pentru a-i da o însemnătate locală acestui Apel pentru Pace, autorii articolelor nesemnate, aduc exemplul unor sătence din Aletea, care vor semna apelul: Ileana Lucaci, Floarea Bordea și „bătrâna Jerevan de 86 de ani, care a trăit în viața ei în trei războaie”, promit cu înverșunare că vor semna Apelul pentru Pace. Floarea Bordea zicea: „Eu caut să lămuresc pe fiecare femeie din strada mea ce ar însemna pentru noi un nou război. Eu sunt româncă și am cunoscut viața grea și persecuțiile. Eu nu vreau războiul, pentru că am văzut ce înseamnă războiul. Statul nostru de azi a dat drepturi tuturor naționalităților. Și noi trebuie

¹⁴ Femeile luptă și muncesc pentru pace (articol nesemnat), în *Libertatea Noastră*, 4 aprilie 1951, p. 2.

să luptăm pentru apărarea acestor drepturi”.¹⁵

Apelul pentru Pace a fost semnat și de către elevii și elevele din Jula. Fiind întrebată cu ce gând au semnat acest apel, două eleve au răspuns următoarele: „– Eu, spune eleva Purdi Lucreția, l-am semnat pentru viitorul nostru fericit, pentru frăția româno-maghiară. – Iar eu, declară, Doina Iana, am semnat fiindcă știu că pacea este viața, războiul este moartea. Noi vrem să trăim pentru patria noastră.”¹⁶

Fototext: Imagine din Libertatea Noastră, 1 mai 1951

Un articol suspect de bine scris a apărut cu semnătura Margaretei Caciora, elevă de clasa I la liceu, despre grija statului sovietic pentru femeia-mamă și copii: „Marea Revoluție Socialistă din Octomvrie a dat femeilor sovietice drepturi egale cu ale bărbaților. Și încă din primele zile ale Revoluției, Partidul Bolșevic și Guvernul Sovietic au avut zi de zi grijă ca aceste mari drepturi, obținute de femei pentru prima dată în istorie, să nu rămână doar pe hârtie, ci să se traducă în fapte. Partidul Bolșevic și Guvernul Sovietic au luptat pentru ca femeia să fie cu adevărat desrobită, pentru ca rolul ei în viața economică și culturală a țării și în conducerea Statului să crească. (...) Statul Sovietic a dat femeilor toate posibilitățile pentru ca ele să se poată folosi pe deplin de drepturile lor și să aibă în același timp posibilitatea de a-și îndeplini cu cinste îndatoririle lor de mame și de educatoare ale viitorilor cetățeni ai societății comuniste. Femeia-mamă este inconjурată de stima tuturor.

¹⁵ *Sătencele de la Elek vor semna apelul pentru Pace* (articol nesemnat), *Ibidem*.

¹⁶ *De vorbă cu elevii și elevele din Gyula* (articol nesemnat), în *Libertatea Noastră*, 1 mai 1951, p. 5.

Legile Statului Sovietic veghează asupra intereselor mamei și ale copilului. La 8 Iunie 1944, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a dat o hotărâre prin care s'a mărit ajutorul de Stat alocat femeilor singure. (...) Toate aceste sunt posibile în Uniunea Sovietică, datorită politicii Partidului Bolșevic și Guvernului Sovietic, datorită grijei personale a tovarășului Stalin, pentru nevoile maselor muncitoare sovietice.”¹⁷

Este greu de crezut că o elevă de doar 15 ani, venită dintr-un sătuleț bihorean, unde în 1950 încă domina analfabetismul, putea să scrie astfel de articole. Dar atunci cine și de ce scria și semna cu numele unei eleve astfel de scrieri propagandistice? Probabil nu vom afla cu siguranță niciodată, deoarece timpul lucrează în defavoarea noastră, iar cei care știau adevărul au luat cu ei aceste informații în lumea de dincolo.

Prima „poetă” româncă din Ungaria: Ana Iuhas, o țărancă din Micherechi

La începuturile sale, revista românească cu doar 10 pagini, foarte rar publica poezii. Tocmai din acest motiv ne-a atras atenția poezia apărută în numărul din 1 iulie 1951, *Adio an școlar...*, care era introdusă cu următoarele cuvinte (de un autor necunoscut): „Această poezie de mulțumire a fost scrisă de tov. Ana Iuhas din comuna Mehkerek. În această poezie se vede sentimentul de dragoste al tovarășei și totodată și al poporului român din Ungaria față de Republica Populară Maghiară și față de conducătorii ei dragi mai ales față de Partid și conducătorul lui înțelept tov. Rákosi Mátyás, pentru tot binele care s'a făcut acestui popor după eliberare.”¹⁸

Ana Iuhas-Sava din Micherechi era o țărancă cu doar patru clase. O femeie care a rămas văduvă la vârsta de 24 de ani, bărbatul său, Teodor Sava, fiind dat dispărut în cel de-al Doilea Război Mondial. Niciodată nu i s-a găsit cadavrul și nu a fost declarat mort în război, astfel că soția l-a așteptat toată viața ei, sperând ca acesta să se întoarcă odată acasă la familia lui. Deoarece a rămas văduvă cu trei fete de 5, 3 și 1 an, Ana Iuhas era nevoită să lucreze cât mai mult, fiind inclusiv prescurărița și drucălitoarea¹⁹ satului. Cu ajutorul preotului Ioan Olah și a surorii sale mai mari, care nu s-a măritat niciodată și a lucrat ca slujnică la casa preotului, a reușit să-și trimită prima fetiță, pe Maria, la școala generală și apoi la liceul românesc din Jula. Maria Sava a devenit ulterior învățătoare și a predat în școala din satul său natal până la pensionare²⁰.

Ana Iuhas a fost renumită la Micherechi și pentru talentul său de a scrie versuri. Ea era principala autoare a iertăciunilor scrise pentru înmormântări, care erau apoi cântate, „horite”, de cantorul bisericii, Lica lui Titi (Vasile Poiendan). Fiica Anei Iuhas, Maria Martin

¹⁷ Margareta Caciora, *Grija statului sovietic pentru femeia-mamă și copii*, în *Libertatea Noastră*, 1 iunie 1951, p. 6.

¹⁸ *Libertatea Noastră*, 1 iulie 1951, p. 7.

¹⁹ Drucălitoare (din maghiarul „drukkoló néni”) s-a numit acea femeie, care imprima modele și șabloane de hârtie pe diferite pânze pentru a putea fi brodate.

²⁰ Informații culese de la Emilia Martin, nepoata Anei Iuhas-Sava.

Fototext: Ana Iuhas cu soțul său, Teodor Sava

Fototext: Soții Sava cu primele două fete, Maria și Eva

ne-a descoperit într-un interviu următoarele: „O să-ți mărturisesc ceva: că toate horele morților, cântate de bace Lică a lui Titi, or fost scrise de mama. Dar dacă domnul Hoțopan²¹ o zis că acelea sunt scrise de Lica lui Titi, noi am zis că din asta nu facem bai. Bace Lică era vecinul nostru și familiile noastre au trăit tare bine laolaltă. Când murea cineva, bace Lică venea la noi cu caietul și îi dădea de lucru mamei. Dar el și cu soția lui, nană Lină, veneau și să ne ajute, pentru că aveam o grădină mare, în care o dată aveam duhan, altă dată bumbac. Totdeauna îi dădea mamei o sută de forinți, când îi scria versurile pentru hora mortului. Poate că atunci când el le cânta la mort și nu se vâjeau bine rimele le mai tomnea, dar toate au fost scrise de mama.”²²

După informațiile primite de la familia Anei Iuhas, mai mult ca sigur, poezia *Adio an școlar...* a fost trimisă la ziar de către preotul Ioan Olah din Micherechi, deoarece țărâncă cu patru clase nu avea nici o legătură cu redacția revistei românești, în afara faptului că avea abonament la ziar. „Mama mea a fost printre primii abonați din sat de la noi, așa că eu de mică știam de *Foaia Noastră*, adică de *Libertatea Noastră*, cum s-a numit ziarul la început”, ne-a mărturisit Maria Martin. Aceasta ne-a vorbit și despre faptul că mătușa ei,

Fototext: Ana Iuhas, prescurărița satului Micherechi

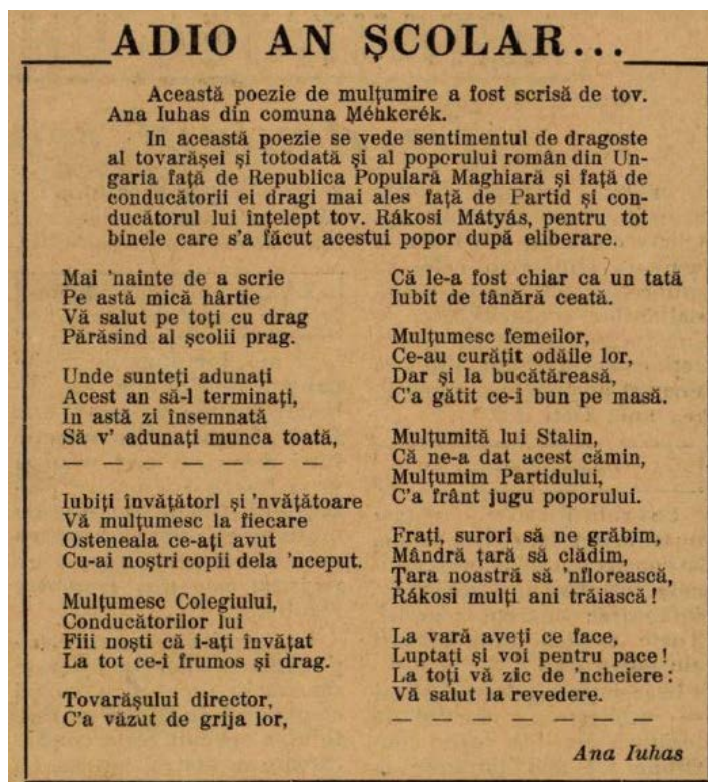
²¹ Alexandru Hoțopan, folclorist, editor, fostul redactor-șef al *Foii Noastre* între 1971–1991.

²² Fragment dintr-o convorbire realizată cu Maria Sava-Martin, pe 21 iulie 2022. (*Observații*: La momentul discuției noastre, doamna învățătoare Maria Martin avea 83 de ani. Cu ani în urmă a suferit două atacuri cerebrale după care s-a recuperat foarte bine atât fizic cât și mental, doar că uneori nu se putea concentra suficient de bine asupra întrebării. Foarte rar trecea în cursul vorbirii sale la limba maghiară (doar atunci când îmi povestea despre ginerele său ungar sau nepoții care nu știu românește). Însă în narațiunea sa oscila deseori între limba literară română și graiul românesc vorbit la Micherechi. Atunci când povestea despre familie – tatăl dispărut, mama poetă-scriitoare, mătușa slujnică – folosea varianta mai intimă a limbii române, graiul local, iar când vorbea despre anii săi de școală, despre profesia ei de învățătoare – vorbea o română mai îngrijită, apropiată limbii literare române. În transcrierea interviului cu doamna învățătoare am respectat acest fenomen specific intelectualilor români din Micherechi.)

sora mai mare a mamei, le-a dat un mare ajutor în creșterea celor trei fete rămase fără tată: „Mătușe o fost slujnică la părintele Olah. Maria o chemat-o pe mătușa. Or mai avut o soră, Eva. Mătușe Maria așa slujnică o fost că toată ziua o lucrat la casa părintelui, acolo o și dormit la ei. O zis mătușe către mama: nu plânje soră-me, Ana noastră, că până io oi trăi io ți-oi ajuta. Mătușe o trăit 70 de ani, mama 73. Dar am avut și un bunic, care o murit în '58, iar bunica în '51. După război or fost vremuri grele, dar ei ne-or ajutat tare mult.”

La transformarea „țărăncii Ana Iuhas” în „tovarășa Ana Iuhas” probabil că au intervenit mulți redactori sau responsabili cu presa de propagandă, care au refăcut poezia scrisă într-un stil popular într-una care să fie pe placul Partidului și al conducătorilor ei.

Se pare că responsabilii pentru jurnalismul de propagandă de la *Libertatea Noastră* au fost atât de mulțumiți cu „prestația” țărăncii-tovarășe din Micherechi, cu imaginea pe care ea a reprezentat-o, încât i-au mai dedicat un articol de aproape o jumătate de pagină, cu un titlu sugestiv: *Ana Iuhas să ne fie de pildă*. Bineînțeles, nici acest articol nu este semnat de nimeni.

Fototext: Poezia Anei Iuhas apărută în *Libertatea Noastră*, 1 iulie 1951

„Ana Iuhas e o fiică a poporului muncitor. A ieșit din rândurile naționalității române conlocuitoare, care în trecut a suferit, a sperat și a luptat. Ea nu și-a făcut din scris o profesiune în slujba unui scop. Nici nu putea să facă așa ceva. În trecut poporul maghiar, și cu el naționalitatea română conlocuitoare avea un trai de câine, de rob înlănțuit, era jefuită și umilită. Munca era atât de grea, suferințele erau așa de mari, încât muncitorul sau țăranul

muncitor nu avea posibilitate să se ocupe cu cultura sau chiar cu poezia. (...) Însă Ana Iuhas nu este singură. Din rândurile poporului muncitor ies mereu cadre noi, talente noi, care își arată bucuria și însuflețirea față de regimul nostru de democrație populară, față de viața noastră frumoasă și fericită. Exemplul dat de Ana Iuhas să fie un îndemn și o încurajare pentru fiii și fiicele poporului muncitor.”²³

Începând din următorul an, 1952, *Libertatea Noastră* lansează o nouă rubrică dedicată femeilor: „Colțul femeii”. Această rubrică cuprinde scrieri despre femei luptătoare pentru libertate și pace, cum au fost de exemplu Roza Luxemburg și Clara Zetkin, cea care a propus în 1910 ca ziua de 8 martie să fie o Zi a Femeilor, diferite sfaturi utile pentru femei, mame și soții, rețete și secrete ale bucătăriei, sfaturi pentru întreținerea casei, a grădiniței de zarzavaturi sau pentru creșterea copiilor.

Apar primele imagini cu femei pe tractor, tractoristele vesele care sunt fericite „căci azi Constituția țării le dă aceleași drepturi ca și bărbaților”. Sau cum se scrie într-un clișeu la o poză: „Șeful brigăzii predă ultimele instrucțiuni tractoristei. Cu aceasta își ia rămas bun, spunând: «Munciți, căci munca e o cinste și onoare. Deveniți fruntași în producție căci cu aceasta clădiți câte o cărămidă în construcția socialismului.»”²⁴

Sfaturi comuniste pentru gospodinele românce

Din toate timpurile, între om și hrană exista o conexiune puternică, iar importanța centrală a alimentației transformă hrana, mâncarea, într-un element identitar la fel de important precum este limba, religia, tradițiile.

De-a lungul istoriei, supraviețuirea omenirii a fost condusă în primul rând de mâinile bucătarilor, ale gospodinelor. Generația bunicilor noastre nu a avut nici pe departe o sarcină ușoară: după cel de-al Doilea Război Mondial, ele au condus gospodăria familiei cu multă cumpătare, ținând cont de neajunsurile și restricțiile vremurilor respective.

După cum remarcă etnoloaga Emilia Martin, în comunitățile tradiționale ale românilor din Ungaria, cunoștințele gastronomice nu erau prea numeroase, perioadele de regim vegetarian (zilele de post) alternau cu cele de regim carnat, iar alimentul de bază era pâinea coaptă în cuptor, pregătită după rânduiele tradiționale, care necesita o muncă imensă. Acest lucru pretindea că femeia din comunitatea țărănească era o ființă pricepută în această activitate.²⁵

După 1945, în Ungaria, penuria de alimente a fost o problemă serioasă care a durat încă ani de zile, iar infrastructura distrusă a făcut aprovizionarea gospodăriilor destul de dificilă. Inflația a doborât recorduri peste recorduri, iar piața neagră era în floare. Valoarea calorică a hranei zilnice era pe jumătate cu cea din perioada antebelică, ceea ce însemna că marea majoritate a populației era subnutrită.

Ziarele, revistele ce apăreau după război s-au adaptat situației și au oferit multe

²³ Ana Iuhas să ne fie de pildă (articol nesemnat), în *Libertatea Noastră*, 5 septembrie 1951, p. 7.

²⁴ Muncile de primăvară ne bat la ușă (articol nesemnat), în *Libertatea Noastră*, 1 martie 1952, p. 5.

²⁵ Emilia Martin, *Românii din Ungaria. Studii de etnologie*, Jula, 2013, p. 55.

sfaturi practice pentru gospodine. Atunci, cea mai mare parte a mâncării era pregătită acasă, iar gătitul era o activitate care consuma timp, deoarece pregătirile includeau aprinderea focului, transportul sau încălzirea apei. În majoritatea gospodăriilor, *șporheltul* ocupa un loc central în bucătărie.

În epoca lui Rákosi Mátyás, între anii 1945–1956, majoritatea populației mânca la micul dejun și la cină mai ales pâine unsă cu untură, slănină sau pâine cu dulceată. Pofta de dulce a copiilor era oprită deseori cu pâine umedă, presărată cu zahăr. Săptămânal doar o dată sau de două ori se servea carne. Rețetele și sfaturile gospodărești din ziare s-au adaptat și ele situației. Cel mai important aliment a rămas tot pâinea, care la sate se cocea acasă, o dată pe săptămână, până prin anii 1960–70.²⁶

Revista *Libertatea Noastră* acordă spațiu încă din primul său an de apariție unei rubrici cu sfaturi utile, destinate gospodinelor române.

Primul număr al ziarului ne explică în articolul cu titlul *De ce a fost necesară regularea aprovizionării?* că deoarece „dușmanii poporului muncitor, chiaburii și speculanții” au îngrămădit și au ascuns zahărul și făina albă și fină voind să „provoace nemulțumiri între poporul muncitor, spre bucuria imperialiștilor”, Partidul și guvernul au căutat „să reguleze această stare” și au oferit tuturor cetățenilor bonuri de zahăr și făină, cu care puteau cumpăra la un preț redus aceste alimente.²⁷

De aproape 1000 de ani, din 1083, ziua de 20 august este o mare sărbătoare pentru poporul maghiar. Atunci, pe 20 august 1083, în prima duminică după sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, Regele Ladislau cel Sfânt a așezat rămășițele Regelui Ștefan I la locul său de odihnă, în Bazilica Adormirea Maicii Domnului din Székesfehérvár (Alba Regia, în latină). Dar ungerii nu întotdeauna l-au sărbătorit pe Sf. Ștefan I în această zi, deoarece comuniștii, începând din 1948, au interzis caracterul ecleziastic și național al sărbătorii. Ziua de 20 august a rămas zi de sărbătoare și pe vremea comuniștilor, din epoca lui Rákosi și până la schimbarea regimului politic din 1990, dar i-au atribuit un nou conținut: inițial ziua a fost numită doar Sărbătoarea Pâinii Noi, dar apoi, din 1949, a devenit și Sărbătoarea Constituției, ziua întemeierii „noului stat socialist”.²⁸

Tocmai din acest motiv, revista *Libertatea Noastră* a consemnat în paginile sale încă din primul an de apariție însemnătatea acestei sărbători a pâinii și în rândul românilor din această țară.²⁹

Gospodinele române au mai fost instruite prin gazetă și despre faptul cum se păstrează cel mai bine și cum se pun la clocit ouăle³⁰, precum și despre cultivarea roșiilor³¹.

²⁶ Vinkó József, *Szellem a fazékból – Gasztrotörténetek* [Fantoma din oală – Povestiri gastronomice], Budapesta, Heti Válasz Kiadó Kft, 2014, p. 169.

²⁷ *De ce a fost necesară regularea aprovizionării?*, în *Libertatea Noastră*, 15 ianuarie 1951, p. 7.

²⁸ *Szent Istvántól az új kenyérig (De la Sf. Ștefan până la pâinea nouă)*, revista *Múlt-Kor*, 20 august 2022 (Disponibil la <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=6702>, accesat la: 15 iunie 2022)

²⁹ *Libertatea Noastră*, 5 august 1951, p. 1-2.

³⁰ *Libertatea Noastră*, 15 februarie 1951, p.8.

³¹ *Libertatea Noastră*, 4 aprilie 1951, p. 8.

La acest articol din urmă este notat că e tradus din limba rusă. Ne surprinde totuși începutul acestei scrieri: „...în trecut, nu s-a dat nici o importanță cultivării legumelor în gospodăriile agricole individuale. Astăzi Partidul și Guvernul acordă tot mai mare atenție dezvoltării grădinăritului individual prin sfaturile practice pe care le dau...”

Cât de departe era la început mentalitatea ziarului față de cititorii săi, majoritatea acestora provenind totuși din mediu rural, demonstrează și acest articol, publicat cu siguranță la comanda Partidului comunist, care îi învăța pe țăranii din câmpia ungară lucruri practice pe care ei le știau deja din moși-strămoși, și nu din literatura de specialitate din Uniunea Sovietică.

În 1952, revista pornește rubrica „Colțul femeii”, care se adresează în mod direct și deschis cititoarelor: „Scopul nostru cu această rubrică a fost să dăm sfaturi practice cititoarelor noastre în problemele ce se ivesc în gospodăria lor și să publicăm metodele noi, prin care pot ajunge la rezultate mai mari, măbind astfel venitul familiei lor. Totodată rugăm pe cititoarele noastre să ne scrie cât mai des, cerându-ne sfatul, iar noi la rândul nostru le vom răspunde în rubrica noastră la orice probleme”.³²

Prima scriere (nesemnată) din „Colțul Femeii” este dedicată cunoștințelor legate de creșterea porcilor, animale care „ocupă locul principal în gospodăria din jurul casei”, iar „porcii ... sunt sarcina femeii”. În acest „Colț al Femeii” apar și primele rețete din gazeta românească, când redacția vine în ajutorul gospodinelor cu 5 rețete de mâncăruri simple, rapide și gustoase, dar totodată și ... ieftine: Cartofi cu smântână, Chifteluțe de cartofi, Ciorbă rusească, Prăjitură bună și Salată pentru iarnă.

În primăvara anului 1955, gospodinele românce sunt instruite cum să scoată petele de untură din stofă și mătase³³ și cum să spele în apă cu tărâțe lucrurile de mână³⁴.

În gospodăria tradițională, un loc întreținut și îngrijit cu mare sfințenie de găzdoaia casei era cămara, locul unde se păstrau alimentele pentru iarnă. Înainte de a fi umplută din nou, la începutul verii, cămara trebuia bine curățată, deoarece „numai într-o cămară bine aerisită și curată se păstrează bine alimentele, conservele”.³⁵

În 1956, „Colțul Femeii” publică primele sfaturi dedicate mamelor, în primul rând în ceea ce privește alimentația și îmbrăcăminte copiilor.³⁶ În același an, româncele pot citi pentru prima dată în ziar și câteva sfaturi cosmetice (de ex. cum să scape de coșuri și pistrui, cum să se hrănească sănătos pentru a avea un ten curat, sau cum să-și albească fața cu creme „Harmat” – ziua, și Hemobiol – noaptea), precum și sfaturi legate de moda de primăvară, care este caracterizată prin „costumul compus din mai multe părți: foi (fustă), taior și vestă din același material, cu bluză colorată și cu paltonaș de trei sferturi de lungime”.³⁷ Rubrica nu conține imagini, astfel că jurnaliștii trebuiau să descrie prin cuvinte cât mai amănunțit

³² *Libertatea Noastră*, 1 octombrie 1952, p. 5.

³³ *Libertatea Noastră*, 31 martie 1955, p. 3.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Libertatea Noastră*, 23 iunie 1955, p. 5.

³⁶ *Libertatea Noastră*, 14 aprilie 1956, p. 5.

³⁷ *Libertatea Noastră*, 26 mai 1956, p. 6.

COLȚUL FEMEII

Prăjitură cu miere

Luăm 60 dkg. făină, 20 dkg. zahăr, 2 ouă întregi, patru linguri de miere fierbinte, un pachet de scorțișoare (fahéj), un pachet de praf de copt. Pregătim din toate acestea un aluat moale. După aceea fa-

cem globulețe mici ca o nucă și le punem în tavă unsă și făinată. Le coacem la un foc iute, pînă ce devin de culoarea roză. Apoi le așezăm într-o farfurie și le acoperim.

Felii de cartofi

Cartofii curățați îi răzuim, apoi adăugăm, sare, piper, un ou întreg, și alita făină, ca să

putem forma din ei felii. (szel) i Apoi aceste felii le frigem frumoase roșii în untură, sau ulei fierbinte.

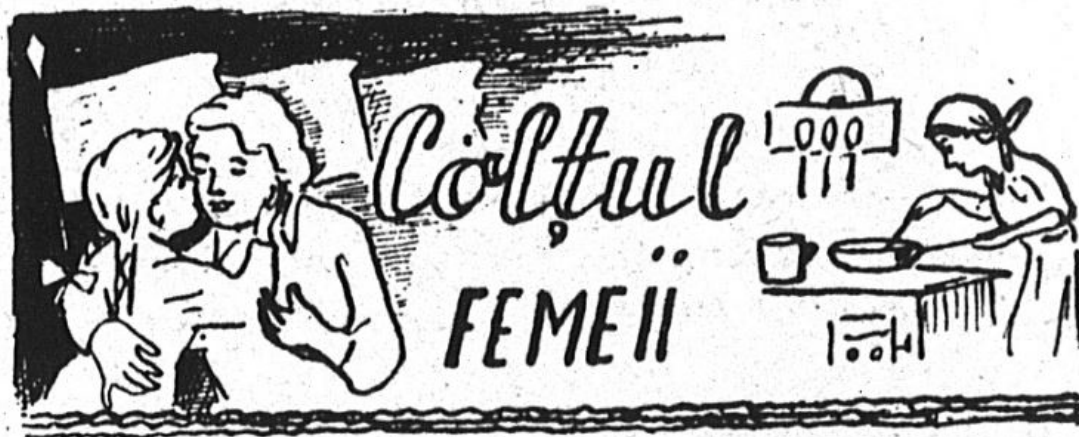
Fasole cu carne și orez

Fierbem la foc ½ kg. de fasole pînă devine moale, apoi strecurăm zeama de pe ea. Intre timp din 25 dkg. de carne porc pregătim o tocană, și prăjim 15 dkg. de orez în un-

tură, apoi turnînd apă peste el îl fierbem și acesta pînă e moale. Cînd toate acestea sînt gata, într-o cratiță unsă punem un rînd de fasole, un rînd din tocană (fără zeamă) apoi orezul, aceasta repetăm de două ori. La urmă turnăm peste ea 2 dl. de smintină și zeama de pe tocană, în ler cald o prăjim timp de 20 minute.

Presă

ne învață
și ne conduce!

detaaliile legate de moda vremii.

„Colțul Femeii” din luna iunie vine – pentru prima dată – cu un material preluat din revista *Femeia*³⁸ din România. Rubrica preia câteva rețete – salată țărănească, salată nouă, salată verde, budincă de spanac și o prăjitură ieftină – și informații despre un preparat nou,

³⁸ Sursa: <https://adt.arcanum.com/ro/collection/Femeia/>

dar care apoi și-a pus amprenta pe bucătăriile moderne: margarina³⁹. Româncele din Ungaria au putut citi și ele explicațiile lui D. Roșu despre ceea ce trebuie să știe despre margarină⁴⁰.

În penultimul număr al *Libertății Noastre* din 1956 (pentru că apoi apariția revistei a fost sistată pentru un an de zile din cauza revoluției maghiare de la 23 octombrie 1956), „Colțul Femeii” le dă sfaturi cititoarelor cum să-și curețe cratițele de grăsimi sau cum să pună un pic de sare în petrol pentru ca lampa să lumineze mai tare etc.⁴¹

O schimbare importantă în a doua parte a anilor 1950 a fost apariția cantinelor socialiste, ceea ce a produs modificări fundamentale în obiceiurile alimentare ale familiilor, dar și în întreaga societate. Produsele semipreparate au devenit produsele definitorii ale epocii comuniste.

În anii 1960, cea mai mare parte a populației de adulți a lucrat într-o instituție sau la o companie de stat, astfel că aceștia în timpul zilei mâncau în cantinele fabricii. Copiii acestor părinți au mâncat în grădinițe și școli.

Gospodinele de la sate nu mai coceau pâinea acasă, iar pe măsură ce și în mediul rural tot mai mulți lucrau în cooperativele agricole, unde la fel funcționau cantine, încet-încet s-a ajuns ca gospodinele să nu mai prea gătească în timpul săptămânii.

Foaia Noastră din vara anului 1960 publică la „Colțul Femeii” sfaturi practice pentru păstrarea alimentelor pe timp de vară, pentru acele gospodine care încă nu au acasă „un răcitor și nici gheață”.⁴² Procedul este următorul: „Folosim cârpe umezite, înfășurând cu ele vasele cu alimente sau cu băuturi și așezându-le apoi în locuri umbrite, unde circulă un curent de aer. Trebuie să avem grijă însă să umezim din nou cârpele atunci când acestea

Fototext: Românce din satul Chitighaz lângă șporheltul instalat în curte, pe timp de vară

³⁹ *Libertatea Noastră*, 8 iunie 1956, p. 5.

⁴⁰ *Femeia*, anul IX, Nr. 5, mai 1956 (fără numerotarea paginilor)

⁴¹ *Libertatea Noastră*, 27 septembrie 1956, p. 5.

⁴² *Foaia Noastră*, 15 iulie 1960, p. 7.

încep să se usuce. În modul acesta se pot păstra: brânza, untul, smântâna, legumele și mâncărurile gătite, după cum se pot răci orice fel de băuturi. Explicația e simplă: evaporarea apei din cârpe răcește conținutul vasului.” O altă metodă interesantă se referă la păstrarea ouălor: „Ouăle se mențin proaspete dacă le acoperim cu sare de bucătărie sau cu rumeguș de lemn uscat.”

Fototext: Femei din Chitighaz, stând la coadă cu bonurile pentru zahăr și făină

Odată cu răspândirea alimentării caselor cu energie electrică s-a transformat și bucătăria, iar aparatele de bucătărie au devenit disponibile. Au apărut frigiderele și congelatoarele, s-au schimbat obiceiurile de conservare și de depozitare.

Între anii 1960 și 1975, în ziar nu mai apărea „Colțul Femeii”, însă s-au sporit relatările despre activitatea muncitorilor de la fabricile de carne, de conserve, de lapte, de pâine sau de ciorapi din Jula și împrejurimi, unde erau angajați și lucrători din rândurile românilor din Chitighaz, Micherechi, Jula sau Aletea.

În primul număr din 1975, revine „Colțul Femeii”, cu trei meniuri pentru copii și cu o rubrică de modă despre paltoanele care s-au purtat în iarna respectivă.⁴³ În acel an, rubrica „Colțul femeii” apare aproape în fiecare număr, prezentând uneori rețete, iar alteori sfaturi practice, „mici secrete” din bucătărie sau idei de modă.

„Colțul Femeii” devine în anul 1975 tot mai variat, oferind sfaturi pentru părinții tineri în creșterea copiilor sau idei pentru coafura doamnelor, sfaturi de cure de slăbire, decorațiuni interioare pentru un cămin cald și modern etc.

În gospodăria tradițională, sarcina femeilor a fost, pe lângă îngrijirea porcilor, și creșterea păsărilor de curte, printre care și a găștelor. Dintr-un reportaj scris de Teodor Oltean la Micherechi aflăm care sunt metodele de îngrijire ale găștelor la femeile din acest sat. Curiozitatea acestei scrieri este că absolut nu amintește numele interlocutoarei, nici

⁴³ *Foaia Noastră*, 1 ianuarie 1975, p. 8.

să se mențină un nivel de trai relativ ridicat, în comparație cu celelalte țări comuniste.

Această ideologie politică a conducerii țării a fost transmisă și pentru naționalitatea română din Ungaria prin revista *Libertatea Noastră* și *Foaia Noastră*, altfel nici nu se putea...

Bibliografie

I. Bibliografie în limba maghiară:

ÁCS, Zoltán, *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon* [Naționalități în Ungaria istorică], Kossuth Könyvkiadó, 1986.

KÓSA, László, *A magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatása 1945–1974* [Cercetări etnografice la naționalitățile din Ungaria], *Ethnographia*, 1975, p. 422–435.

KÖVÁGÓ, László, *Nemzetiségek a mai Magyarországon* [Naționalități în Ungaria de azi], Kossuth Könyvkiadó, 1981.

PETRUSÁN, György; MARTYIN, Emília; KOZMA, Mihály, *A magyarországi románok* [Românii din Ungaria], *Változó Világ* 29, Press Publica, Győr, 2000.

SZESZTAY, Ádám, *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára* [Chestiunea naționalităților în Bazinul Carpatic 1956–1962. Efectele revoluției din 56 asupra politicii minoritare central și est-europene], MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.

II. Bibliografie în limba română:

CRĂCIUN, Corneliu, *Imaginea Europei în revista Familia (1865–1906)*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2005.

MARTIN, Emilia, *Românii din Ungaria. Studii de etnologie*, Jula, 2013.

MISAROȘ, Teodor, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Jula, 2002.

MOISA, Gabriel (coordonator), *Cultura și istoria românilor din Ungaria*, Academia Română – Centrul de Studii Transilvane Cluj-Napoca, 2013.

